

(<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Hankkeista kansalliseen kielistrategiaan? – Ratkaisuja kielenopiskelun monipuolistamiseksi

Kielten opiskelu on vähentynyt ja yksipuolistunut Suomessa vuosikautia erilaisista kehittämistoimista huolimatta. Nostamme artikkelissamme esille muutamia mahdollisia keinoja kielenopiskelun tilanteen parantamiseksi.

Julkaistu 11. lokakuuta 2023 | Kirjoittaneet: Anna Mikander ja Marjo Vesalainen

Monipuolisen kielitaidon tarve on tunnustettu ja tunnustettu jo vuosien ajan. On myös havaittu, että varhainen kielen oppiminen on hyvä pohja myöhemmälle vieraiden kielten opiskelulle ja että se tukee myös oman äidinkielen oppimista. Kielitaito on keskeinen osa kansainvälisyysosaamista ja kansainvälinen yhteistyö asettaa kielitaidolle uusia vaatimuksia. Monipuolisen kielitaidon on ennakoitu olevan tärkeää tulevaisuudessa lähes kaikilla pääammattialoilla (mm. Leveälähti ym. 2019). Useamman kielen osaamisesta nähdään olevan hyötyä kaikissa ammateissa. Kaikesta huolimatta kielen opiskelu on vähentynyt ja yksipuolistunut Suomessa vuosikautia.

Kielten opiskelun nykytilanteesta

Suomessa kielenopetusta on kehitetty vuosien varrella muun muassa uudistamalla pedagogiikkaa, opetussuunnitelmia sekä tuntijakoa, oppimääriä ja opintojen pakollisuutta tai valinnaisuutta. Kieliopintojen aloitusta on varhennettu. Kehittämistä on tuettu erilaisilla, erityisesti perusopetukseen kohdentuvilla valtakunnallisilla kehittämishankkeilla. Kehittämistoimista huolimatta kielten opiskelun suosion väheneminen sekä kielivalikoiman yksipuolistuminen on jatkunut kauan. Kielten opiskelun yksipuolistuminen on jo huolestuttavalla tasolla. Valinnaisia kieliä ja muita kuin englantia ja kansalliskieliä opiskellaan peruskoulussa ja toisella asteella vain vähän (Pyykkö 2017). Tällä on ollut vaikutuksia melko voimakkaasti myös kielten asiantuntijoiden ja kielten opettajien koulutukseen ja niiden vetovoimaan (esim. Veivo 2023, Johansson 2023, ks. myös Hiidenmaa ym. 2023).

Neljä viidestä suomenkielisen perusopetuksen oppilaista opiskelee vain kahta kieltä koulun opetuskielen lisäksi, eivätkä oppilaiden mahdollisuudet laajentaa kielitaitoaan toteudu yhdenvertaisesti eri alueilla. Oppilailla ei ole mahdollisuutta monipuolistaa kielitaitoaan yhdenvertaisesti eri puolella Suomea. Niissä kunnissa, missä on monipuolinen kieliohjelma, muun vieraan kielen A1-, A2- tai B2-kielen ryhmän perustamiseen vaadittu ryhmäkoko on usein suuri. Rehtorilla ei ole valtaa perustaa ryhmää esimerkiksi 13 oppilaalla, jos minimikoko ryhmän perustamiselle on 16 oppilasta. Lainsäädäntö ei kuitenkaan määrittele minimikokoa kielten opetusryhmälle. Ryhmäkokuvaatimus on opetuksen järjestäjän päätös. Erityisesti pienissä kunnissa oppilailla on mahdollisuus opiskella vain kahta kieltä: suomenkielisissä kunnissa A1-englantia ja B1-ruotsia ja ruotsinkielisissä A1-finskaa ja A2-englantia.

Kieltenopetus ruotsinkielisissä kouluissa

Ruotsinkielisessä koulutusjärjestelmässä kielitaidon tarve, opetuksen järjestäjien ja kuntien resurssit ja panostukset, kieliohjelma ja kielitarjonta sekä toisen kotimaisen kielen ja vieraiden kielten jatkumo opintopolun aikana eroavat suomenkielisestä koulutuksesta. Nyt voimassa oleva lainsäädäntö ei anna ruotsinkielisessä perusopetuksessa opiskeleville oppilaille samoja mahdollisuuksia vieraiden kielten opiskeluun kuin suomenkielisessä perusopetuksessa opiskeleville. A- ja B-kieliä koskevassa järjestelmässä ja eri kielenopetuspolkujen luomisessa ei ole otettu riittävästi huomioon sitä,

että ruotsia äidinkielenään puhuville tulisi tarjota korkeatasoinen suomen kielen opiskelupolku ja että heillä tulisi olla samat mahdollisuudet vieraiden kielten opiskeluun kuin suomenkielisillä oppilailla. (Oker-Blom 2021.)

Kielitietoisuus huomioidaan entistä paremmin

Kielten opetuksen nykytilanteessa on kuitenkin hyvääkin. Kielitietoisuus on yksi tehokkaan ja monipuolisen kielen oppimisen avaimista.

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa (2022) ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) on kiinnitetty huomiota kielen keskeiseen merkitykseen lapsen kehityksessä ja oppimisessa sekä lasten kielitietoisuuden kehittämisen tukemiseen. Kielitietoisuus on myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014) isossa roolissa. Kun käytämme ja opimme kieltä, emme opi vain puhumaan ja kirjoittamaan, vaan opimme asioita kielestä systeeminä ja kielen käytön sääntöjä ja tapoja. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan ”Kielitietoisessa yhteisössä keskustellaan kieliin ja kieliyhteisöihin kohdistuvista asenteista ja ymmärretään kielen keskeinen merkitys oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan sosiaalistumisessa” (POPS 2014). Kielitietoisuuteen kasvattamista ei nähdä ainoastaan kielenopetuksen tehtävänä, vaan se on osa koulun kaikkea toimintaa, sillä ”jokainen aikuinen on kielellinen malli ja myös opettamansa oppiaineen kielen opettaja” (POPS 2014).

Kielitietoisuuteen liitetään samalla myös ajatus eri tiedonalojen kielenkäytöstä ja opettajasta ohjaamassa oman alansa kielen oppimista ja osaamista. Kielitietoinen oppija ymmärtää ja osaa havainnoida ja analysoida kielen rakennetta, sanastoa ja sanojen välisiä suhteita, miten kieltä missäkin tilanteissa käytetään ja mitä merkityksiä eri ilmauksilla eri yhteyksissä voi olla. Kielitietoisuutta voisi kuvata sanomalla sen olevan ymmärrystä kielestä ja sen toiminnasta.

Vaikka opetussuunnitelmien perusteet korostavat kielitietoista opetusta, ovat tutkimukset nostaneet esille huolen kielitietoisesta opetuksen toteutumisesta käytännön tasolla ja puutteet opettajien osaamisessa (ks. esim. Repo 2022, 2023). Lisäksi varhaisen vieraan kielen oppimisen tuominen varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen ei vielä ole systemaattista.

Viimeaikaisia kehittämistoimia

Pääministeri Sanna Marinin hallitus lanseerasi vuonna 2022 Toisen kotimaisen kielen kehittämisohjelman, jonka toimenpiteillä halutaan vahvistaa toisen kotimaisen kielen opetusta. Opetushallitus, jonka vastuulla ohjelman toteuttaminen on, on laatinut yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa kehittämisohjelman toimenpiteet toisen kotimaisen kielen vahvistamiseksi sekä kansalliskielistrategian linjausten toteuttamiseksi. Kehittämisohjelman toimenpiteisiin on varattu miljoona euroa.

Osana kehittämisohjelmaa Opetushallitus muun muassa laatii selvityksen kielenopetuksen sekä äidinkielenomaisen opetuksen tilanteesta ja kehittämismahdollisuuksista perusopetuksessa ja toisella asteella. Äidinkielenomainen kielen opetus on suunnattu oppilaille, jotka kasvavat kaksikielisessä kotiympäristössä. Selvitys toteutetaan vuoden 2023 aikana. Selvityksessä ei keskitytä nykytilanteen kartoitukseen, vaan painopisteenä on ratkaisukeskeinen tulevaisuus- ja kehittämisenäkökulma. Selvitys koskee kaikkia kouluissa opetettavia kieliä, mutta toisen kotimaisen kielen osalta tavoitteena on erityisesti tarkastella kielenopetusta oppimäärien näkökulmasta sekä löytää keinoja, joilla kehitetään jatkumoa toisen kotimaisen kielen opiskelulle lukiosta ja ammatillisesta koulutuksesta jatko-opintoihin ja työelämään. Lukion puolella tarkasteltavaksi tulee myös kielikoriajattelu. Selvityksessä tarkastellaan opetuksen järjestäjien mahdollisuutta tarjota ja järjestää eri oppimäärien kielenopetusta, tuntijakonäkökulmaa ja englannin kielen roolia, erityisesti A1-kielen tarjonnassa ja valinnoissa. Kehittämisohjelmassa on ollut haettavissa A1-ruotsin opetuksen laajentamiseen tarkoitettu valtionavustus. Avustuksella halutaan tarjota eri puolilla Suomea asuville lapsille mahdollisuus valita ruotsi A1-kieleksi joustavammin ja samalla mahdollistaa ruotsin kielen opiskelun aloittaminen jo ensimmäisellä luokalla. Joustoa tulisi lapsen näkökulmasta ryhmäkoon pienentämisestä siten, että ryhmä voidaan rehtorin päätöksellä käynnistää hyvinkin pienellä oppilasmäärällä. Valtionavustusten tarkoituksena on lisätä lasten kiinnostusta ja motivaatiota ruotsin kielen opiskelua kohtaan sekä lisätä huoltajien tietoisuutta niistä hyödyistä, joita ruotsin kielen taidoista on. Avustuksen tavoitteena on myös tarjota oppijalle monipuolisia kokemuksia ruotsin kielestä sekä siihen liittyvistä kulttuureista.

Toisen kotimaisen kielen kehittämisohjelman ja rahoitettujen hankkeiden tuloksista on varmasti hyötyä myös muiden kielten opiskelun näkökulmasta, koska kiinnostuksen ja motivaation hiipuminen vieraiden kielten opiskelua kohtaan ja monipuolisen kielitaidon merkityksen ymmärtäminen ovat keskeisiä haasteita kielenopiskelun yksipuolistumisen taustalla.

Panostuksia vähemmistökielten opetukseen

Vähemmistökielten opetusta ja opiskelua on pyritty edistämään viime vuosina eri keinoin. Vuonna 2022 julkaistussa Kielipoliittisessa ohjelmassa, jossa ovat keskiössä muut Suomessa puhutut kielet kuin kansalliskielet, erityisesti saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet, on kiinnitetty huomiota myös kielenopiskelun haasteisiin (Kielipoliittinen ohjelma 2022). Saamen kielten ja saamenkielisten opettajien saatavuutta on pyritty parantamaan myöntämällä lisärahoitusta opettajien koulutukseen (esim. Ketterä korkeakoulu -hanke). Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke käynnistyi syyslukukaudella 2018 ja se jatkuu vielä kevätlukukauden 2024 loppuun saakka. Pilottihanke on Utsjoen kunnan johtama ja Saamelaiskäräjien koordinoima hanke. Hankkeen tarkoituksena on saada mahdollisimman suuri osa saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella koulua käyvistä saamelaisoppilaista saamen kielten opetuksen piiriin. Hankkeen oppilasmäärä on kasvanut vuosittain parilla kymmenellä. Lukuvuonna 2018–2019, hankkeen alkaessa, hankkeessa opiskeli yhteensä 50 oppilasta ja opiskelijaa. Alkaneena lukuvuonna 2021 oppilasmäärä on noussut jo 105 oppilaaseen ja opiskelijaan yhteensä 70 koulusta.

Opetushallitus julkaisi Suomen romanikielen elvytysohjelman toimenpide-esityksineen marraskuussa 2022. Elvytysohjelmassa ehdotetaan muun muassa toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että romanikielen opettajia ja ohjaajia valmistuu riittävä määrä. Myös romanikielisen oppimateriaalin kehittämiseen kiinnitetään huomiota. Näin halutaan turvata romanikielen siirtyminen sukupolvelta toiselle myös tulevaisuudessa.

Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt erillisrahoitusta suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelmaan. Osana elvytystoimia on edistetty muun muassa suomenruotsalaisen viittomakielen etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta.

Mahdollisia keinoja kielten opiskelun tilanteen parantamiseksi

Kehittämistoimista huolimatta kielten opiskeluun kytkeytyy paljon erilaisia haasteita. Kehittämisessä on painottunut hanketoiminta.

Tarvittaisiin **kansallinen kielistrategia**, johon kirjataan tavoitteet ja toimenpiteet suomalaisen kielivarannon kasvattamiseksi.

Kielistrategiassa tulisi esittää, kuinka mahdollistetaan oppilaiden monipuolisen kielitaidon kehittäminen asuinkunnasta ja asuinpaikasta riippumatta. Kielistrategiaa tulisi päivittää esimerkiksi uusien hallituskausien aikana, jolloin hallituspuolueista riippumatta kielivarannon laajentaminen on velvoittavana asiana esillä yhteiskunnassa.

Osana koko koulun toimintakulttuuria ja kaikkien opettajien opetustyötä tulisi lisätä entisestään kielitietoisuutta ja syvällistä pohdintaa siitä, mitä etua on monipuolisesta kielitaidosta. Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa nostetaan esille, että yksi kulttuurisen moninaisuuden ilmentymä on monikielisyys ja että jokainen yhteisö ja yhteisön jäsen on monikielinen; eri kielten käyttö rinnakkain koulun arjessa tulisi olla luontevaa kieliä arvostaen. On tärkeää, että kielitaidon merkitys tehdään laajasti näkyväksi yhteiskunnassa ja erityisesti varhaiskasvatuksessa sekä kouluissa sekä lisätään ymmärrystä kielitaidon merkityksestä ja siitä, että kaikki kielet ovat voimavara. Kielitietoisuuden tulisi toteutua varhaiskasvatuksen ja koulun arjessa tasavertaisesti eri puolella Suomea.

Kielten opiskeluun liittyvät haasteet ovat sekä rakenteellisia, että kiinnostukseen ja motivaatioon, mutta myös tiedotukseen ja tiedonsaantiin liittyviä. Myös opettajien osaamisen kehittämiseen on syytä kiinnittää huomioita erityisesti kielitietoisuuden opetuksen osalta. On tärkeää, että lasten kielellisiä valmiuksia tuetaan jatkossa nykyistä systemaattisemmin jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa sekä edistetään monikielisyyttä esimerkiksi kielisuihkutuksen avulla. Tätä kautta on mahdollista lisätä myös innostusta ja motivaatiota kielten monipuoliseen opiskeluun myöhemmillä koulutusasteilla.

Anna Mikander ja Marjo Vesalainen ovat opetusneuvoksia opetus- ja kulttuuriministeriössä.

Lähteet:

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014). Määräykset ja ohjeet 2016. Saatavilla:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetus-suunnitelman_perusteet_2014.pdf

(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetus-suunnitelman_perusteet_2014.pdf)

Hiidenmaa, P., Ojala, J., Penttilä, E., Rossi, P., Suominen, J. & Vuorinen, J. (2023). Saksa, ranska, venäjä – mistä osaajat tulevaisuudessa?

Puheenvuoro 23.2.2023. Suomen Kuvalehti. Saatavilla:

<https://suomenkuvalehti.fi/mielipide/puheenvuoro-tarvitsemme-hallituksen-joka-tukee-suomalaisen-kielivarannon-vahvistamista/>

(<https://suomenkuvalehti.fi/mielipide/puheenvuoro-tarvitsemme-hallituksen-joka-tukee-suomalaisen-kielivarannon-vahvistamista/>)

Johansson M. (2023). Vieraiden kielten tutkinto-ohjelmat yliopistoissa: lyhyt ja kriittinen katsaus 2000-luvun kielikoulutuspolitiikkaan. Esitelmä Kielitieteen päivillä 25.5.2023.

Kielipoliittinen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös (2022).

Valtioneuvoston julkaisuja 2022:51. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavilla:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7>)

Leveälähti, S., J. Nieminen, K. Nyssölä, Suominen V. & Kotipelto S.

(toim.) (2019). Osaamisrakenne 2035. Alakohtaiset tulevaisuuden

osaamistarpeet ja koulutuksen kehittämishaasteet – Osaamisen

ennakointifoorumin ennakointituloksia. Raportit ja selvitykset 2019:14.

Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osaamisrakenne_2035.pdf

(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osaamisrakenne_2035.pdf)

Oker-Blom, Gun (2021). Den svenskspråkiga utbildningen i Finland:

särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder.

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2021:9. Helsingfors:

Undervisnings- och kulturministeriet. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162926/OK_M_2021_9.pdf?sequence=4&isAllowed=y

(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162926/OK_M_2021_9.pdf?sequence=4&isAllowed=y)

POPS (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf)

Pyykkö, Riitta (2017). Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-535-8> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-535-8>)

Repo, Elisa (2022). Monikielisten oppilaiden kohtaamisessa tarvitaan valmiutta muutoksille. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 13(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2022/monikielisten-oppilaiden-kohtaamisessa-tarvitaan-valmiutta-muutoksille> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2022/monikielisten-oppilaiden-kohtaamisessa-tarvitaan-valmiutta-muutoksille>)

Repo, Elisa (2023). Together towards language-aware schools. Perspectives on supporting increasing linguistic diversity. [Väitöskirja, Turun yliopisto]. Turku: Turun yliopisto. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9178-5> (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9178-5>)

Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen (2022). Raportit ja selvitykset 2022:6. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomen_romanikielen_elvytysohjelma_toimenpide-esityksineen.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomen_romanikielen_elvytysohjelma_toimenpide-esityksineen.pdf)

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet (2022). Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf)

Veivo, O. (2023). Suomen kielivaranto ja kieliasiantuntijoiden koulutus 2000-luvulla. Esitelmä Kielitieteen päivillä 26.5.2023.

Artikkeliin viittaaminen

Mikander, A. & Vesalainen, M. (2023). Hankkeista kansalliseen kielistrategiaan? – Ratkaisuja kielenopiskelun monipuolistamiseksi. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14(5). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2023/hankkeista-kansalliseen-kielistrategiaan-ratkaisuja-kielenopiskelun-monipuolistamiseksi> (https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2023/hankkeista-kansalliseen-kielistrategiaan-ratkaisuja-kielenopiskelun-monipuolistamiseksi)